

Museale molenvondst

Kilingan tabu (1918, Sumatra)

Dit model van een suikerrietmolen, een *kilingan tabu*, uit de etnologische collectie Deventer van het Universiteitsmuseum Groningen, is gebaseerd op het Sumatraanse type. Het model is ooit vervaardigd voor leerlingen van de Middelbare Koloniale Landbouwschool en behoorde daarna tot het Tropisch Landbouwmuseum in Deventer.

Suiker (Maleis: *gula*) is gedurende de hele aanwezigheid van de Nederlanders van de 17e tot en met de 20e eeuw in Nederlands-Indië een grondstof van groot belang geweest. Suiker werd al voor de komst van de Nederlanders op Java gewonnen, voornamelijk uit arengpalmen. Het sap van deze palm werd gekookt, waardoor het indikte en uiteindelijk suiker resteerde. Deze suiker werd ook wel *gula jawa* genoemd (Javaanse suiker). De Javanen leverden hun productie tegen vastgestelde prijzen aan de VOC, die het vervolgens met hoge winsten afzetten in Europa.

Suikerriet (Maleis: *tebu*), dat vanaf de 17e eeuw vooral in enorme plantages in de Cariben op grote schaal werd verbouwd, kreeg rond 1830 een groot aandeel in de (koloniale) Oost-Indische economie. In het kader van het Cultuurstelsel moesten inlandse boeren een groot deel van hun landbouwgrond bestemmen voor producten (koffie, tabak en suiker) ten behoeve van de koloniale overheerser. Na grote misstanden en uitbuiting (bekritiseerd in onder andere Multatuli's *Max Havelaar*) werd in 1871 de Suikerwet geïntroduceerd. Die behelsde een terugtrekking van het gouvernement uit de Indische suikerindustrie en maakte de weg vrij voor particuliere plantages met opbrengsten die een

groot deel van de winsten uit de Oost vormden. Deze (industriële)plantages bestonden uit grote suikerrietvelden met daarbij een grootschalige verwerking. Het halfproduct verscheepte men naar Nederland waar het verder werd verwerkt. Ondertussen maakte de bietsuiker in Europa een grote opmars.

De Indiërs zelf produceerden hun eigen suiker op kleinschaliger niveau. Zo omschreef men dat in 1942: "Het grootste deel van den oogst wordt vermalen in kleine, veelal nog primitieve houten molens; de kleine ijzeren molens, door machinefabrieken geconstrueerd, die weliswaar beter werkten, hadden voor den tani (inheemse landbouwer) het bezwaar bij defecten moeilijk gerepareerd te kunnen worden."

Het procedé bestond uit het vermalen en persen van de suikerrietstengels vlak naast de velden, waarbij een houten molen (Sumatraans: *kilingan tabu*) werd aangedreven door een koe, waterwiel of mensen. Het toestel bestond uit twee of drie verticale cilinders die de stengels vermaalden.

Op de foto is het object (nr. E-TD-2247) te zien.

Rolf ter Sluis is conservator van het Universiteitsmuseum Groningen.

